

УДК 341.384

DOI: 10.32342/2709-6408-2024-1-8-11

ІВАН ПАНКЕВИЧ,

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного,
європейського та міжнародного публічного права Зеленогурського університету
(Республіка Польща)*

ORCID: 0000-0003-2826-9610

ВОЄННІ РЕПАРАЦІЇ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядається проблема стягнення Україною воєнних репарацій з Російської Федерації. Ще декілька років тому здавалося, що вона стосується лише наслідків Другої світової війни і вже точно ніколи більше не торкнеться країн Центральної та Східної Європи. Проте події останніх майже двох з половиною років свідчать про те, що проблема й надалі залишається актуальною. Польський досвід стягнення воєнних репарацій з Німеччини, хоч і не є зразком для наслідування, чітко підтверджує, що проблема виплати репарацій є складною навіть у відносинах між двома державами, які дотримуються норм міжнародного права. Щодо Росії згадаймо відомий вислів канцлера Німецької імперії Отто фон Бісмарка, який стверджував, що угоди з Росією не варті паперу, на якому вони написані. Тому Україна у питанні стягнення воєнних репарацій має розраховувати на себе та на допомогу міжнародної спільноти.

Ключові слова: війна, гібридна війна, анексія, воєнні злочини, воєнні репарації, міжнародне право.

Постановка проблеми. Ще декілька років тому, незважаючи на російсько-грузинську війну 2008 року, анексію тією ж Росією у 2014 році українського Криму здавалося, що проблема стягнення воєнних репарацій стосується лише наслідків Другої світової війни і вже точно ніколи більше не торкнеться країн Центральної та Східної Європи. Проте події останніх майже двох з половиною років свідчать про те, що вона надалі залишається актуальною. Необхідно зазначити, що 24 лютого 2022 року почалася не лише повномасштабна російсько-українська війна. У цей день була створена нова геополітична реальність, в якій Росія стала державою-ізоєм. Такого ганебного міжнародного статусу вона домагалася протягом багатьох років, починаючи з так званих Першої та Другої чеченських воєн, коли під час умиротворення непокірної республіки російські війська знищили тисячі власних мирних громадян, насамперед чеченської національності, наголошуючи на боротьбі з тероризмом і загрозі територіального розпаду держави. Цей ганебний статус ще більше закріпився за нею після повномасштабного вторгнення в Україну, наслідком якого стало вчинення російською окупаційною армією геноциду, злочинів проти людяності, яким уже дає відповідну правову оцінку Міжнародний кримінальний суд у

Гаазі. Зокрема, 17 березня 2023 року Палата попереднього провадження МКС, у зв'язку з незаконним вивезенням дітей з України, видала ордери на арешт Владіміра Путіна та Марії Львової-Белової [1], а зовсім нещодавно, 24 червня 2024 року, ордери на арешт колишнього міністра оборони, секретаря Ради Безпеки РФ Сергея Шойгу та начальника російського генштабу Валерія Герасімова, причиною чого стало завдання російською армією ударів по енергетичних об'єктах України. У МКС наголосили, що підозрювані умисно заподіяли сильні страждання або серйозні тілесні ушкодження чи шкоду психічному або фізичному здоров'ю цивільного населення, а отже, несуть кримінальну відповідальність за злочин проти людяності та інші нелюдські діяння, як це визначено у статті 7(1) Римського статуту [2].

Стан опрацювання. Незважаючи на те, що російська мілітарна загроза щодо України існувала від самого початку здобуття нею незалежності, слід зазначити, що до початку повномасштабної російсько-української війни над цією проблемою практично ніхто з українських науковців не замислювався. Зрештою, багатьом складно було навіть уявити можливість такої війни в Європі XXI століття. Проте, починаючи з лютого 2022 року ця проблема у повній мірі постала перед українською юридичною наукою. Серед науковців, які на сьогодні займаються зазначеною проблемою, слід згадати праці М. Антонович, М. Гнатовського, Д. Бараненка, І. Басистої, Р. Русіна, В. Хуткого та інших. Проте досі в українській юридичній науковій літературі належно не висвітлено відповідний зарубіжний репараційний досвід, зокрема й досвід держав колишнього соціалістичного блоку, які, незважаючи на своє тоталітарне минуле, були суверенними державами навіть у цей складний період їхньої історії.

Метою статті є опрацювання польського досвіду стягнення воєнних репарацій з Німеччини та його застосування щодо виплат репарацій Росією на користь України.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає А. Кадикало, «інтернаціоналізація проблеми тероризму спрямована на те, щоб переконати російське суспільство в необхідності воєнних дій, що особливо важливо, враховуючи критику та непопулярність чеченських конфліктів серед громадян Росії. У цьому контексті аналізовані війни представлені як необхідні спроби зупинити розпад держави (з урахуванням болісного для більшості росіян розпаду радянської імперії) та дії, необхідні в процесі запобігання поширенню тероризму. Це призводить до формування у росіян віри у правильний вектор дій влади та відсуває на другий план моральні проблеми, пов'язані з військовими злочинами, які часто замовчуються» [3]. Другим військовим успіхом Росії, який залишився «непоміченим» світовим співтовариством, стала російсько-грузинська війна 2008 року. Цей конфлікт був добре прорахованою та підготовленою операцією Росії. Як справедливо стверджує М. Ковальчик, «прозахідні прагнення Грузії були неприйнятними для російської влади. Грузія була і є стратегічною територією геополітичного впливу для Російської Федерації... Нагромадження такої кількості факторів мало призвести до протистояння. П'ятиденна російсько-грузинська війна була найважливішим конфліктом після закінчення холодної війни. Це також показало небажання Західної Європи та США вступати у збройну сутичку з Російською Федерацією» [4]. Як виявилось, згадане небажання втручання західних країн призвело до посилення російських територіальних апетитів і наступним грубим порушенням усіх можливих принципів міжнародного права, системи безпеки та транскордонного співробітництва стала незаконна анексія Кримського півострова у березні 2014 року. Росія планувала окупувати Крим ще понад двадцять років тому – у 2003 році, спровокувавши конфлікт навколо українського острова Тузла. Вже тоді проти України використовувалися технології гібридної війни, здійснюючи величезний інформаційний вплив для того, щоб перевірити реакцію української влади та міжнародної спільноти на можливу анексію згаданого острова. На той час реакція міжнародної спільноти була дуже слабкою, але українська влада на чолі з президентом України Л. Кучмою розцінила будівництво дамби від російського Краснодарського краю до Тузли як пряму загрозу територіальній цілісності України. Українська сторона направила ноту протесту до МЗС Росії та мобілізувала додаткові військові підрозділи. На острові було розміщено посилений контингент прикордонників та розпочато термінове будівництво прикордонної застави. До місця зіткнення були стягнуті кораблі ВМС України, а Керченський полк Національної гвардії України розгорнув

на бойових позиціях реактивні системи залпового вогню. Українські підрозділи отримали наказ у разі порушення державного кордону відкривати вогонь на ураження. Фактично до початку російсько-української війни росіянам залишилося добудувати 100 метрів дамби [5]. Після переговорів президентів обох країн росіяни утрималися від продовження будівельних робіт на дамбі. Проте можна зробити висновок, що це була перша їхня невдала спроба вторгнутися в Україну.

Автономія Криму завжди була своєрідною українською територіальною «ахіллесовою п'ятою». Саме в Криму сепаратистські настрої постійно нагніталися ззовні та російськими ЗМІ, які повністю домінували на півострові. Революційні події на Майдані в Києві 2013 і 2014 років призвели до створення «нової сторінки» в кримській специфіці. Зокрема, 4 лютого 2014 року, під час обговорення проекту постанови «Про політичну ситуацію в державі», депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим запропонували внести низку змін до чинної Конституції Криму, провівши загальнокримське опитування громадської думки щодо його статусу, а також звернення до президента і Установчих зборів Російської Федерації із закликом гарантувати непорушність автономного статусу Криму та непорушність прав і свобод його громадян [6]. Як показали подальші події, цього разу ослаблена українська влада не була готова до радикального розвитку кримського сценарію в березні 2014 року, а світова громадська думка «традиційно» проігнорувала нехтування Російською Федерацією нормами міжнародного права та гарантіями безпеки, наданими Україні згідно з Будапештським меморандумом Росією разом із Сполученими Штатами Америки та Великою Британією [7]. Наслідком цієї ситуації став «бліцкриг» у Криму, який Росія незаконно анексувала під прикриттям так званого референдуму 16 березня 2014 року. Вже на наступний день, 17 березня 2014 року, Верховна Рада АРК проголосила незалежність Республіки Крим. 18 березня 2014 року Президент Росії разом із самопроголошеним Головою Ради міністрів АРК С. Аксьоновим, Головою Верховної Ради АРК В. Константиновим і самопроголошеним Головою Севастопольської міської ради А. Чалим підписав Угоду про входження Республіки Крим до складу Росії. Через два дні, 20 березня 2014 року, Держдума Російської Федерації ухвалила закон «Про ратифікацію Угоди між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття Республіки Крим до складу Російської Федерації та утворення нових суб'єктів у складі Російської Федерації», який наступного дня, 21 березня 2014 року, був схвалений Радою Федерації Росії [8].

Повільна і «мирна» реакція ООН та світових держав на дії Росії дозволила їй зробити висновок, що порушення міжнародного права не тільки можливі, але навіть безкарні, і що сила права поступається місцем праву сили. Жорстоке вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року стало результатом фактичної відсутності належного механізму реагування на її дії. Більше того, навіть після нападу Російської Федерації на Україну більшості світових лідерів знадобилося більше року для того, щоб усвідомити, що вона (Росія) є країною, яка брутально порушує основні міжнародні норми, а її збройні сили здійснюють злочини проти людяності та геноцид в Україні. Так, 2 березня 2022 року Генасамблея ООН ухвалила резолюцію, в якій засудила вторгнення Росії в Україну та закликала Москву негайно вивести всі війська з України. Тоді за резолюцію проголосувала 141 країна, 5 були проти, 35 утрималися. Проти ухвалення документа проголосували Росія, Білорусь, Сирія, Еритрея та Північна Корея. У документі визнається, що Росія вчинила агресію, а її дії порушують базові норми ООН [9]. Понад вісім місяців потому, 14 листопада 2022 року, Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію про покладення на Росію відповідальності за порушення міжнародного права шляхом вторгнення в Україну, а також встановлення механізму компенсації Україні збитків, завданих російськими агресорами. Вищезазначену резолюцію підтримали 94 країни, але 73 утрималися від голосування, а 14 країн-членів ООН були проти. Проти резолюції проголосували: Росія, Білорусь, Сирія, Іран, Зімбабве, Куба, Китай, Еритрея, Малі, Центральноафриканська Республіка, Північна Корея, Ефіопія, Нікарагуа та Багами [10]. Лише голосування 26 квітня 2023 року за резолюцію Генасамблеї ООН [11], яка містить різкі висловлювання на адресу Росії у зв'язку з її вторгненням в Україну, стало своєрідним лакмусовим папірцем, який підтвердив, що навіть «перевірені» партнери

відвернулися від цієї держави. Загалом за резолюцію про співпрацю між ООН і Радою Європи проголосували представники ста двадцяти двох країн. У ній йдеться про «безпрецедентні виклики», які постали перед Європою після агресії РФ проти України, а ще раніше - проти Грузії. Що особливо важливо, ця резолюція також містить заклик до відшкодування збитків, завданих жертвам агресії. Характерно також, що проти цього документа проголосували лише п'ять країн, у тому числі й сама Росія. Серед них також Білорусь, Північна Корея, Нікарагуа та Сирія. І тут, на нашу думку, не потрібні жодні аргументи. Згадані країни є «зразковими» тоталітарними державами, влада яких не дбає про дотримання як власного національного, так і міжнародного права. Однак серед держав, які проголосували за згадану вище резолюцію Генеральної Асамблеї ООН, є також низка таких, які досі вважалися стратегічними партнерами, дружніми країнами або ж державами-сателітами Росії. По-перше, неможливо не зауважити зміни позиції КНР, яка досі підтримувала Росію або утримувалася від голосування на всіх голосуваннях в ООН щодо російсько-української війни. Таким чином, Китай вперше підтримав «антиросійську» резолюцію, що може свідчити про те, що він змінює свою проросійську риторику на більш виважену, розуміючи, що Росія стала доволі «токсичним» партнером. Не менш показовим є голосування за згадану резолюцію представниками Вірменії та Казахстану. Важливу роль тут зіграла позиція Росії у нагірно-карабахській війні, де вона відмовилася від надання допомоги Вірменії в рамках ОДКБ. Крім того, події другої половини вересня 2023 року, коли Азербайджан 19 вересня 2023 року оголосив про початок локальної антитерористичної операції в Нагірному Карабасі, мотивуючи це роззброєнням і виведенням вірменської армії, а також «відновленням конституційного ладу Азербайджанської Республіки», ще раз довели, що Росія знову зрадила Вірменію. Влада Азербайджану заявила, що про вжиті заходи поінформовано командування «миротворчого контингенту» РФ і керівництво Спільного турецько-російського центру моніторингу [12]. Як зазначається в повідомленні командування згаданого центру, «за сприяння командування російського миротворчого контингенту досягнуто домовленості про виведення залишків підрозділів і військовослужбовців ЗС Республіки Вірменія із зони дислокації російського миротворчого контингенту та розформування і цілковите роззброєння збройних формувань з метою їх найшвидшого усунення з території Нагірного Карабаху» [13]. Отже, російська політика щодо Вірменії фактично призвела до того, що згадана країна зараз змінює свою геополітичну позицію на тіснішу співпрацю зі США. Іншим членом ОДКБ є Казахстан, щодо територіальної цілісності якого неодноразово робили провокаційні заяви представники російської правлячої еліти. Зокрема, колишній президент РФ, а нині заступник голови її Ради Безпеки Дмитрій Медведєв ще у 2022 році заявляв, що Казахстан є «штучною державою» [14]. Наслідком такої позиції російської влади з багатьох питань стала суттєва зміна зовнішньополітичної позиції вищезазначених країн, що є реакцією на агресивну риторику Росії або невиконання нею своїх зобов'язань щодо членства в ОДКБ.

Розглядаючи питання російських військових репарацій Україні, ми хочемо зазначити, що їхнє стягнення буде непростим завданням. Аналізуючи польський репараційний досвід, відразу зауважимо, що він не може бути типовою моделлю для України. Суть полягає в тому, що нацистська Німеччина капітулювала, її післявоєнна територія була повністю окупована державами-переможницями, а у Західній Німеччині проведено денацифікацію мирного населення [15]. Зважаючи на розмір території Росії, важко говорити про післявоєнну окупацію хоча б її частини. Адже ще нещодавно питання про те, чи мають право ЗСУ знищувати військові об'єкти на території Росії, викликало жваві дискусії серед партнерів України. Однак сьогодні поволі відбуваються значні зміни у поглядах. Серед них заява міністра оборони Німеччини Бориса Пісторіуса про те, що міжнародне право дозволяє Україні використовувати західну зброю на території Російської Федерації з метою самооборони [16], а також заява міністра оборони Великої Британії Бена Воллеса про те, що Україна має повне право завдати ударів по російських військових об'єктах в окупованому Криму. Це місце є «законною мішенню» для українців [17]. Якщо війна закінчиться, як прогнозують багато міжнародних експертів, розпадом Російської Федерації, то проблема стягнення воєнних репарацій на відновлення України ще більше

ускладниться.

Незважаючи на те, що на сьогодні Республіка Польща та Федеративна Республіка Німеччина є членами Європейського Союзу та НАТО, тобто поділяють спільні демократичні цінності, фактично донедавна питання воєнних репарацій не тільки не було «закрите», але й викликало значні міждержавні дискусії. Насамперед слід пам'ятати, що майже відразу після закінчення Другої світової війни розпочалася так звана «холодна війна», яка тривала з 1947 по 1991 рік. Одним з результатів цієї «війни» стало непідписання мирного договору з Німеччиною і, відповідно до встановлених окупаційних зон, з Федеративною Республікою Німеччина (в американській, британській і французькій зонах окупації) і Німецькою Демократичною Республікою (в радянській зоні окупації). Наслідком Потсдамського договору від 2 серпня 1945 року стало, крім затвердження програми післявоєнної денацифікації, демілітаризації та демократизації Німеччини, також вирішення проблеми стягнення воєнних репарацій. Зокрема, було вирішено, що «Німеччина буде змушена компенсувати в максимально можливому обсязі шкоду і страждання, заподіяні ООН, за які німецький народ не може уникнути відповідальності» [18]. Репарації Радянському Союзу мали бути виплачені за рахунок вивезення відповідних предметів із радянської окупаційної зони в Німеччині та використання німецьких коштів за кордоном. Водночас виплата воєнних репарацій для Польщі мала здійснюватися за посередництвом Радянського Союзу. Потсдамський договір не вказував розмір репарацій для Польщі, хоча передбачалося, що Радянський Союз перераховуватиме 15 % репарацій, зібраних з Німеччини в радянській зоні окупації. Внаслідок Потсдамської угоди 16 серпня 1945 року у Москві було укладено Тимчасову угоду між Урядом національної єдності Республіки Польща та Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік «Про відшкодування шкоди, заподіяної німецькою окупацією», в якому зазначено, що «радянський уряд відмовляється від усіх претензій на німецьку власність і акції німецьких промислових і транспортних підприємств на всій території Польщі, включаючи ту частину території Німеччини, яка переходить до Польщі» [19]. Згідно з Потсдамським договором, угода передбачала зобов'язання передати Польщі 15 % усіх репараційних поставок із радянської окупаційної зони Німеччини, а також 15 % промислового обладнання, яке постачалося в Радянський Союз із західних окупаційних зон, без оплати чи будь-якої іншої компенсації. Водночас польський уряд зобов'язався з 1946 року щороку протягом усього періоду окупації Німеччини постачати вугілля в СРСР за «спеціальною ціною». На думку значної частини польських учених, так звана «спеціальна ціна» була в рази нижчою за ринкову. Фактично, Радянський Союз, користуючись тим, що його окупаційні війська дислокуються на території Польщі, майже безкоштовно отримував від неї таку стратегічну сировину як вугілля.

Однією з досі невирішених проблем у польсько-німецьких відносинах є прийняте 23 серпня 1953 року Радою міністрів ПНР рішення про відмову від виплати німецьких репарацій, яку значна частина польських науковців вважає такою, що мала місце під тиском Радянського Союзу, оскільки на той час у Німецькій Демократичній Республіці відбулася низка робітничих страйків через погіршення економічного становища країни. Прийняття вищезгаданого рішення дозволило «випустити пару» для стабілізації економічної ситуації в НДР. Зазначена проблема особливо загострилася після возз'єднання Німеччини в 1990 році. Німецька влада вважала питання репарацій закритим. У той же час залишалося відкритим питання цивільних позовів громадян Німеччини щодо втраченого майна на нинішній території Польщі. 16 жовтня 1991 року було укладено польсько-німецьку угоду «Про допомогу полякам, жертвам нацистських злочинів», згідно з якою допомога надавалася жертвам нацистських злочинів – переважно в'язням нацистських концтаборів, тюрем і гетто [20]. Наприкінці 1990-х років польсько-німецькі відносини загострилися, що ґрунтувалося на вже згаданій вище значній кількості позовів німецьких громадян щодо виплати компенсацій за майно, залишене німецькими вимушеними переселенцями на територіях, приєднаних до Польщі після 1945 року. Ця проблема була вирішена політичним шляхом під час урядів Герхарда Шредера та Марека Бельки відповідно в Німеччині та Польщі. Однак, починаючи з другої половини 2017 року, проблема «остаточної»

виплати компенсацій знову постала в польському, а отже й у німецькому політико-правовому просторі і донині ще до кінця не вирішена.

Як слушно зазначає М. Сопінський, питання правової основи воєнних репарацій Німеччини Польщі є надзвичайно складним питанням навіть для експертів у міжнародному праві. Найскладнішим питанням, яке деструктивно впливає на польсько-німецькі відносини в контексті виплати воєнних репарацій, є визначення загальної суми польських втрат. Мова йде про біологічні, матеріальні та культурні втрати, які важко оцінити в грошовому еквіваленті. Адже приблизно шість мільйонів громадян Польщі загинули внаслідок Другої світової війни, а приблизно три мільйони були вивезені на примусові роботи до Німеччини. Не менш важко оцінити втрати культурних цінностей [21]. Ця проблема також буде гостро стояти на післявоєнному порядку денному України. Адже російські окупаційні війська не тільки вчиняють воєнні злочини, знищують об'єкти критичної інфраструктури, житлові будинки, підприємства, а й викрадають велику кількість культурних цінностей та знищують навколишнє природне середовище, відновлення якого потребуватиме багато десятків років.

Висновки. Польський досвід стягнення воєнних репарацій з Німеччини, хоч і не є зразком для наслідування, чітко підтверджує, що проблема виплати репарацій є складною навіть у відносинах між двома державами, які дотримуються норм міжнародного права. Щодо Росії згадаймо відомий вислів канцлера Німецької імперії Отто фон Бісмарка, який стверджував, що угоди з Росією не варті паперу, на якому вони написані. Тому Україна у питанні стягнення воєнних репарацій має розраховувати на себе та на допомогу міжнародної спільноти.

Першим вагомим кроком у цьому напрямку стало ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про основи засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 3 березня 2022 року [22], яким визначено правові засади примусового вилучення з мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) об'єктів права власності Російської Федерації як держави, яка почала повномасштабну війну проти України, та її резидентів.

Другим важливим кроком стане розробка ефективного механізму конфіскації російського майна за кордоном. Сьогодні значна частина цього майна заморожена, тобто його власники тимчасово позбавлені права розпоряджатися ним, але фактичної конфіскації майна поки що немає.

Список використаних джерел

1. Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт Путіна. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3683849-miznarodnij-kriminalnij-sud-vidav-order-na-arrest-putina.html>
2. МКС видав ордер на арешт Шойгу та Герасимова за масовані обстріли енергосистеми України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kryminalnyy-sud-herasymov-shoyhu/33008483.html>
3. Kadykało A., Wojny czeczeńskie – „błąd”, „hańba” czy „narodowa tragedia” Rosji? Obraz konfliktów rosyjsko-czeczeńskich w rosyjskich podręcznikach do historii, Roczniki humanistyczne. Tom 65, zeszyt 7, Lublin 2017.
4. Kowalczyk M., Przyczyny wojny rosyjsko-gruzińskiej w 2008 roku, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, vol. II Sectio M, Lublin 2017.
5. Пробна війна. 15 років тому Росія спробувала захопити український острів Тузла. *New voice*, 29.09.2018.
6. Кримський парламент зібрався змінювати Конституцію автономії та просити захисту в Росії. «*Дзеркало тижня*», 05.02.2014.
7. Pankevych I., Slovaska I., Military conflict in Ukraine: Ukraine's and world's challenges, *Balkan Social Science Review*, Vol.16, Stip, December 2020.
8. On the ratification of the Treaty between the Russian Federation and the Republic of Crimea on the admission of the Republic of Crimea to the Russian Federation and the formation of new

subjects in the Russian Federation: Federal Law of the Russian Federation. No. 36-FZ dated March 21, 2014, Rossiyskaya gazeta. Federal issue. – no. 6338, 24.03.2014

9. Генасамблея ООН засудила вторгнення Росії і закликала негайно вивести війська з України. *Українська правда*. 02.03.2022.

10. Генасамблея ООН ухвалила резолюцію, де закликала Росію відшкодувати завдані Україні збитки. *Українська правда*. 14.11.2022.

11. War Speeches. Перший контакт із Китаєм, конфуз Росії в ООН, гарантії безпеки для України на шляху до НАТО. *Українська правда*. 01.05.2023.

12. Азербайджан почав "антитерористичну операцію" у Нагірному Карабасі, URL: <https://www.prawda.com.ua/news/2023/09/19/7420450/>

13. Сторони домовилися про припинення вогню у Нагірному Карабаху, URL: <https://www.slovovidlo.ua/2023/09/20/novyna/suspilstvo/storony-domovylysy-pro-prupynennya-vohnyu-nahirnomu-karabaxu>

14. Казахстан – штучна держава і Грузія – частина РФ: що понаписував у своєму пості, який потім прибрали, Дмитро Медведєв, URL: <https://tsn.ua/ukrayina/kazahstan-shtuchna-derzhava-i-gruziya-chastina-rf-scho-ponapisuvav-u-svojemu-posti-yakiy-potim-pibrali-dmitro-medvedyev-2124787.html>

15. Taylor F., Exorcising Hitler. The Occupation and Denazification of Germany, Bloomsbury Publishing. London 2012. – 496 p.

16. Міжнародне право дозволяє Україні бити по території Росії з метою самооборони, - представник німецького уряду, URL: https://lb.ua/world/2023/05/31/558104_mizhnarodne_pravo_dozvolyaie_ukraini.html

17. Російська авіабаза в Криму є "абсолютно законною ціллю" для ЗСУ - Міноборони Британії, URL: <https://tsn.ua/ato/rosiyska-aviabaza-v-krimu-ye-absolyutno-zakonnoyu-cillyu-dlya-zsu-minoboroni-britaniyi-2131582.html>

18. Uchwały Poczdamskie. Sprawozdanie z Trójstronnej Konferencji w Berlinie, Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego, oprac. K. Kocot, K. Wolfke, wyd. 4, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wrocław–Warszawa 1978.

19. Umowa między Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie wynagrodzenia szkód, wyrządzonych przez okupację niemiecką, Moskwa, 16 sierpnia 1945, Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944–2004, t. II, Dokumenty, red. S. Dębski, W.M. Góralski, PISM, Warszawa 2004.

20. Porozumienie zawarte 16 października 1991 r. w formie wymiany not w sprawie ustanowienia „Fundacji Pojednania Polsko-Niemieckiego”, Przełom w stosunkach polsko-niemieckich 1989-1991 w świetle polskich dokumentów politycznych. Tom IV. Akt symboliczny. Świadczenia z Niemiec dla ofiar zbrodni nazistowskich w Polsce. Formuła „pragmatyczna” w świetle porozumień z lat 1991 i 2020, Wrocław 2022.

21. Sopiński M., Reparacje wojenne od Niemiec w aspekcie prawnym oraz politycznym, Kwartalnik Prawa Międzynarodowego, III (III), Warszawa 2022.

22. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: закон України № 2116-IX від 3 березня 2022 р., Офіційний вісник України від 29.04.2022, № 33, стор. 24, стаття 1720, код акта 110927/2022.

WAR REPARATIONS: POLISH EXPERIENCE AND UKRAINIAN PROSPECTS

Ivan M. Pankevych, Doctor habil. of Legal Science, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Constitutional, European and International Public Law, University of Zielona Góra (Poland).

E-mail: i.pankevych@wpa.uz.zgora.pl

DOI: 10.32342/2709-6408-2024-1-8-11

Keywords: war, hybrid war, annexation, war crimes, war reparations, international law.

The article examines the problem of Ukraine collecting war reparations from the Russian Federation. A few years ago, it seemed that the problem of collecting war reparations concerned only the consequences of the Second World War and would certainly never again affect the countries of Central and Eastern Europe. However, the events of the last two and a half years show that it will continue to be relevant. The Polish experience of collecting war reparations from Germany, although not a model to follow, clearly confirms that the problem of paying reparations is difficult even in relations between two states that adhere to the norms of international law. Regarding Russia, let's recall the famous statement of the Chancellor of the German Empire, Otto von Bismarck, who claimed that agreements with Russia are not worth the paper they are written on. Therefore, Ukraine must rely on itself and on the help of the international community in collecting military reparations.

References

1. *Mizhnarodnyi kryminalnyi sud vydav order na aresht Putina* [The International Criminal Court issued an arrest warrant for Putin] Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3683849-mizhnarodnij-kryminalnij-sud-vidav-order-na-arest-putina.html>
2. *MKS vydav order na aresht Shoihu ta Herasymova za masovani obstrily enerhosystemy Ukrainy* [The International Criminal Court issued an arrest warrant for Shoigu and Gerasimov for massive shelling of Ukraine's energy system] Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kryminalnyy-sud-herasymov-shoihu/33008483.html>
3. Kadykało A., *Wojny czeczeńskie – „błąd”, „hańba” czy „narodowa tragedia” Rosji? Obraz konfliktów rosyjsko-czeczeńskich w rosyjskich podręcznikach do historii, Roczniki humanistyczne. Tom 65, zeszyt 7, Lublin 2017.*
4. Kowalczyk M., *Przyczyny wojny rosyjsko-gruzińskiej w 2008 roku, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, vol. II Sectio M, Lublin 2017.*
5. *Probna viina. 15 rokiv tomu Rosiia sprobuvala zakhopyty ukrainskyi ostriv Tuzla* [Trial war. 15 years ago, Russia tried to capture the Ukrainian island of Tuzla]. *New voice*, 29.09.2018.
6. *Krymskyi parlament zibravsia zminiuvaty Konstytutsiiu avtonomii ta prosyty zakhystu v Rosii* [The Crimean Parliament is going to change the Constitution of the autonomy and ask for protection in Russia]. *Dzerkalo tyzhnia* [Mirror of the week], 05.02.2014.
7. Pankevych I., Slovka I., *Military conflict in Ukraine: Ukraine's and world's challenges, Balkan Social Science Review, Vol.16, Stip, December 2020.*
8. *On the ratification of the Treaty between the Russian Federation and the Republic of Crimea on the admission of the Republic of Crimea to the Russian Federation and the formation of new subjects in the Russian Federation: Federal Law of the Russian Federation. No. 36-FZ dated March 21, 2014, Rossiyskaya gazeta. Federal issue. – no. 6338, 24.03.2014*
9. *Henasambleia OON zasudyla vtorhnennia Rosii i zaklykala nehaino vyvesty viiska z Ukrainy* [The UN General Assembly condemned Russia's invasion and called for the immediate withdrawal of troops from Ukraine]. *Ukrainska pravda* [Ukrainian Pravda], 02.03.2022.
10. *Henasambleia OON ukhvalyla rezoliutsiiu, de zaklykala Rosiiu vidshkoduvaty zavdani Ukraini zbytky* [The UN General Assembly adopted a resolution calling on Russia to compensate Ukraine for damages]. *Ukrainska pravda* [Ukrainian Pravda], 14.11.2022.
11. *War Speeches. Pershyi kontakt iz Kytaiem, konfuz Rosii v OON, harantii bezpeky dlia Ukrainy na shliakhu do NATO* [The first contact with China, Russia's embarrassment at the UN, security guarantees for Ukraine on the way to NATO]. *Ukrainska pravda* [Ukrainian Pravda], 01.05.2023.
12. *Azerbaidzhan pochav "antyterorystychnu operatsiiu" u Nahirnomu Karabasi* [Azerbaijan launched an "anti-terrorist operation" in Nagorno-Karabakh] Available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/19/7420450/>
13. *Storony domovylysia pro prypynennia vohniu u Nahirnomu Karabakhu* [The parties agreed

on a ceasefire in Nagorno-Karabakh] Available at: <https://www.slovovidilo.ua/2023/09/20/novyna/suspilstvo/storony-domovylysy-pro-prypynennya-vohnyu-nahirnomu-karabaxu>

14. *Kazakhstan - shtuchna derzhava i Hruziia - chastyna RF: shcho ponapysuvav u svoiemu posti, yakyi potim prybraly, Dmytro Medvediev* [Kazakhstan is an artificial state and Georgia is part of the Russian Federation: what Dmitry Medvedev wrote in his post, which was later removed] Available at: <https://tsn.ua/ukrayina/kazahstan-shtuchna-derzhava-i-gruziya-chastina-rf-scho-ponapisuvav-u-svoyemu-posti-yakiy-potim-pribrali-dmitro-medvedyev-2124787.html>

15. Taylor F., *Exorcising Hitler. The Occupation and Denazification of Germany*, Bloomsbury Publishing. London 2012. – 496 p.

16. *Mizhnarodne pravo dozvoliaie Ukraini byty po terytorii Rosii z metoiu samooborony, - predstavnyk nimetskoho uriadu* [International law allows Ukraine to strike on the territory of Russia for the purpose of self-defense, - a representative of the German government] Available at: https://lb.ua/world/2023/05/31/558104_mizhnarodne_pravo_dozvoliaie_ukraini.html

17. *Rosiiska aviabaza v Krymu ye "absolutno zakonnoiu tsilliu" dlia ZSU - Minoborony Brytanii* [The Russian air base in Crimea is an "absolutely legal target" for the Armed Forces - British Ministry of Defense] Available at: <https://tsn.ua/ato/rosiyska-aviabaza-v-krimu-ye-absolutno-zakonnoyucillyu-dlya-zsu-minoboroni-britaniyi-2131582.html>

18. *Uchwały Poczdamskie. Sprawozdanie z Trójstronnej Konferencji w Berlinie, Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*, oprac. K. Kocot, K. Wolfke, wyd. 4, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wrocław–Warszawa 1978.

19. *Umowa między Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie wynagrodzenia szkód, wyrządzonych przez okupację niemiecką, Moskwa, 16 sierpnia 1945, Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944–2004, t. II, Dokumenty*, red. S. Dębski, W.M. Góralski, PISM, Warszawa 2004.

20. *Porozumienie zawarte 16 października 1991 r. w formie wymiany not w sprawie ustanowienia „Fundacji Pojednania Polsko-Niemieckiego”, Przełom w stosunkach polsko-niemieckich 1989-1991 w świetle polskich dokumentów politycznych. Tom IV. Akt symboliczny. Świadczenia z Niemiec dla ofiar zbrodni nazistowskich w Polsce. Formuła „pragmatyczna” w świetle porozumień z lat 1991 i 2020*, Wrocław 2022.

21. Sopiński M., *Reparacje wojenne od Niemiec w aspekcie prawnym oraz politycznym*, *Kwartalnik Prawa Międzynarodowego*, III (III), Warszawa 2022.

22. The Verkhovna Rada of Ukraine (2022), *The Law of Ukraine “On the main principles of forced seizure in Ukraine of objects of property rights of the Russian Federation and its residents”* Official Gazette of Ukraine, vol. 33, p. 24.

Одержано 21.06.2024.